

**RAQAMLI GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA SHAXS MA’NAVIYATINI
YUKSALTIRISH TENDENSIYALARI (IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLIL)**

Abduraimov Eldor Qurbonboy o'g'li

Milliy g'oya va falsafa kafedراسى assistenti

Samarqand davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada raqamli globalizatsiya sharoitida shaxs ma'naviyatining transformatsiyasi va uni yuksaltirish tendensiyalari ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, sun'iy intellekt, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli madaniyatning shaxsning axloqiy qadriyatlarini, ma'naviy ong, milliy o'zlik va ijtimoiy mas'uliyatiga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, texnologik taraqqiyot va ma'naviy qadriyatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, raqamli makonda axloqiy me'yorlarni shakllantirish, yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlash hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirishning nazariy asoslari ochib beriladi.*

Kalit so'zlar: *raqamli globalizatsiya, ma'naviyat, ijtimoiy-falsafiy tahlil, raqamli madaniyat, sun'iy intellekt, axloqiy qadriyatlar, milliy o'zlik, raqamli savodxonlik, ma'naviy immunitet, barqaror rivojlanish.*

Kirish.

XXI asr insoniyat taraqqiyotining yangi bosqichi bo'lib, unda raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, internet tarmoqlari va global axborot makonining rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda. Raqamli globalizatsiya iqtisodiyot, siyosat, ta'lim, fan va madaniyat rivojiga ulkan imkoniyatlar yaratish bilan bir qatorda, insonning ma'naviy dunyosi, axloqiy qarashlari va qadriyatlar tizimiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois bugungi kunda texnologik taraqqiyotning shaxs ma'naviyatiga ta'sirini ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Ma'naviyat insonning ichki olami, axloqiy mezonlari, dunyoqarashi, ijtimoiy mas'uliyati va madaniy o'zligini ifodalovchi murakkab ijtimoiy-falsafiy kategoriyadir. Tarix davomida ma'naviy qadriyatlar jamiyat barqarorligi, madaniy taraqqiyot va sivilizatsion rivojlanishning asosiy omillaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Biroq raqamli globalizatsiya sharoitida axborot oqimining keskin ortishi, virtual kommunikatsiyaning kengayishi, ommaviy madaniyatning globallasuvi va algoritmik boshqaruv tizimlarining rivojlanishi insonning qadriyatlar tizimiga yangi ta'sir mexanizmlarini yuzaga keltirmoqda.

Bir tomondan, raqamli texnologiyalar bilim olish, madaniyatlararo muloqot, ilmiy hamkorlik va fuqarolik faolligini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Ikkinchi tomondan esa, soxta axborotlar, axborot manipulyatsiyasi, kiberqaramlik, iste'molchilik mentaliteti va madaniy bir xillashuv kabi salbiy jarayonlar shaxs ma'naviyatiga tahdid solmoqda. Ayniqsa, yosh avlodning axborot makonida faol ishtiroki

ularning ma'naviy immunitetini shakllantirish, tanqidiy fikrlashini rivojlantirish va milliy qadriyatlarga sodiqligini mustahkamlash zaruratini yanada kuchaytirmoqda.

Shu nuqtai nazardan, shaxs ma'naviyatini yuksaltirishning zamonaviy tendensiyalarini o'rganish, texnologik taraqqiyot va ma'naviy qadriyatlar o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlash hamda raqamli etikani shakllantirish bugungi ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi raqamli globalizatsiya sharoitida shaxs ma'naviyatining rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish, mavjud ijtimoiy-falsafiy muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etishning nazariy asoslarini yoritishdan iborat.

Asosiy qism. XXI asrning eng muhim xususiyatlaridan biri sifatida e'tirof etilayotgan raqamli globalizatsiya insoniyat taraqqiyotining barcha jabhalariga, jumladan, iqtisodiyot, siyosat, fan, ta'lim va madaniyatga chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. Internet texnologiyalari, sun'iy intellekt, bulutli hisoblash tizimlari, raqamli kommunikatsiya vositalari hamda ijtimoiy tarmoqlarning jadal rivojlanishi natijasida insonning axborot olish, bilim egallash, muloqot qilish va ijtimoiy hayotda ishtirok etish imkoniyatlari sezilarli darajada kengaydi. Shu bilan birga, ushbu jarayon shaxs ma'naviyati, axloqiy qadriyatlari va milliy o'zligini saqlash bilan bog'liq yangi falsafiy muammolarni ham yuzaga keltirmoqda.

Ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan qaraganda, ma'naviyat insonning ichki dunyosi, axloqiy pozitsiyasi, estetik didi, ijtimoiy mas'uliyati va madaniy tafakkurining uyg'un tizimini anglatadi. Jamiyat taraqqiyoti tarixida ma'naviyat har doim sivilizatsion rivojlanishning muhim omillaridan biri bo'lib kelgan. Chunki iqtisodiy taraqqiyot yoki texnologik yuksalishning barqarorligi, avvalo, insonning ma'naviy barkamolligi va axloqiy mas'uliyati bilan belgilanadi. Shu sababli zamonaviy falsafada texnologik rivojlanish va ma'naviy taraqqiyotning o'zaro uyg'unligini ta'minlash dolzarb ilmiy muammolardan biri sifatida qaralmoqda.

Raqamli globalizatsiya sharoitida axborot jamiyatining shakllanishi insonning dunyoqarashini tubdan o'zgartirmoqda. Manuel Kastelsning "tarmoq jamiyati" nazariyasiga ko'ra, zamonaviy jamiyatda axborot asosiy strategik resursga aylanib, ijtimoiy munosabatlar raqamli tarmoqlar orqali shakllanmoqda. Bunday sharoitda insonning qadriyatlar tizimi ham virtual kommunikatsiya vositalari orqali qayta shakllanmoqda. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda keng tarqalgan ommaviy madaniyat, reklama, algoritmik tavsiyalar hamda raqamli kontent yoshlarning dunyoqarashi va axloqiy mezonlariga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Raqamli makonning eng muhim afzalligi shundaki, u shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantirish uchun mislsiz imkoniyatlarni yaratadi. Bugungi kunda dunyoning yetakchi universitetlari tomonidan taqdim etilayotgan onlayn kurslar, elektron kutubxonalar, ilmiy ma'lumotlar bazalari hamda sun'iy intellektga asoslangan ta'lim platformalari insonning uzluksiz bilim olishini ta'minlamoqda. Bu esa shaxsning nafaqat kasbiy kompetensiyalarini, balki uning falsafiy tafakkuri va madaniy dunyoqarashini ham boyitishga xizmat qilmoqda.

20-Iyun, 2026-yil

Biroq raqamli globalizatsiyaning salbiy jihatlari ham mavjud. Axborotning cheksiz ko‘payishi natijasida soxta xabarlar, manipulyativ axborotlar, ekstremistik g‘oyalar va iste‘molchilik madaniyatining keng tarqalishi kuzatilmoqda. Ayniqsa, yoshlarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari yetarli shakllanmagan hollarda ular turli mafkuraviy ta’sirlarga oson berilib qolishlari mumkin. Shu bois zamonaviy jamiyatda ma’naviy immunitet tushunchasi alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Ma’naviy immunitet deganda insonning yot g‘oyalar, axloqiy inqiroz, manipulyativ axborotlar hamda madaniy assimilyatsiyaga nisbatan ichki barqarorligi tushuniladi. Ushbu immunitetni shakllantirishning asosiy vositalari sifatida falsafiy tafakkur, tarixiy xotira, milliy qadriyatlar, diniy bag‘rikenglik va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari e’tirof etiladi. Shaxsning ma’naviy immuniteti qanchalik kuchli bo‘lsa, u raqamli makondagi salbiy axborot oqimlariga shunchalik ongli munosabat bildiradi.

Nemis faylasufi Yurgen Habermas kommunikativ ratsionallik nazariyasida insonning erkin va mas’uliyatli muloqoti demokratik jamiyatning asosiy sharti ekanligini ta’kidlaydi. Bugungi raqamli kommunikatsiya muhiti ushbu tamoyilni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Shu bilan birga, anonimlik, kiberzo‘ravonlik va axborot manipulyatsiyasi kabi muammolar insonning kommunikativ madaniyatiga jiddiy xavf tug‘dirmoqda. Demak, raqamli etikani shakllantirish ma’naviy taraqqiyotning ajralmas qismiga aylanmoqda.

Luciano Floridining axborot etikasi konsepsiyasiga ko‘ra, axborot texnologiyalaridan foydalanish jarayonida inson sha’ni, qadr-qimmatini, shaxsiy daxlsizligi va axloqiy mas’uliyati ustuvor tamoyil bo‘lishi zarur. Texnologiya hech qachon insonning ma’naviy qadriyatlari o‘rnini bosa olmaydi, aksincha, ular inson manfaatlariga xizmat qilishi kerak.

Shuningdek, Zigmunt Baumanning "suyuq modernlik" nazariyasida zamonaviy jamiyatdagi qadriyatlarning beqarorlashuvi va shaxsning identifikatsiya muammolari chuqur tahlil qilinadi. Raqamli globalizatsiya aynan ana shunday "suyuq" ijtimoiy muhitni vujudga keltirayotganligi sababli insonning barqaror ma’naviy qadriyatlarga tayanishi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Shaxs ma’naviyatini rivojlantirishda oilaning o‘rni ham alohida ahamiyatga ega. Oila farzandning dastlabki axloqiy tarbiya maskani sifatida uning qadriyatlar tizimini shakllantiradi. Agar oilada kitobxonlik madaniyati, milliy qadriyatlarga hurmat va sog‘lom muloqot muhiti mavjud bo‘lsa, yoshlarning raqamli makondagi salbiy ta’sirlarga berilish ehtimoli sezilarli darajada kamayadi. Shu sababli oila, ta’lim muassasalari va fuqarolik jamiyati institutlarining hamkorligi ma’naviy taraqqiyotning muhim sharti hisoblanadi.

Ta’lim tizimi ham raqamli globalizatsiya sharoitida yangi vazifalarni bajarishi zarur. Zamonaviy ta’lim nafaqat texnologik bilimlarni, balki falsafiy tafakkur, media savodxonligi, axborotni tanqidiy tahlil qilish, raqamli etika va fuqarolik mas’uliyatini ham rivojlantirishi lozim. Bu esa inson kapitalining sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarilishiga xizmat qiladi.

Demak, raqamli globalizatsiya shaxs ma’naviyatini rivojlantirish uchun ulkan imkoniyatlar yaratishi bilan birga, yangi axloqiy va falsafiy muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Ushbu jarayonni ijobiy yo‘naltirish uchun texnologik taraqqiyot, ma’naviy tarbiya va milliy qadriyatlar o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta’minlash zarur. Aynan shunday

integrativ yondashuv insonning ma’naviy barkamolligi, jamiyatning barqaror rivojlanishi va Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining muhim omili sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, raqamli globalizatsiya shaxs ma’naviyatining shakllanishi va rivojlanishiga ikki tomonlama ta’sir ko‘rsatadigan murakkab ijtimoiy jarayondir. Bir tomondan, raqamli texnologiyalar bilim olish, madaniyatlararo muloqot, ilmiy hamkorlik va shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Ikkinchi tomondan esa, axborotning nazoratsiz tarqalishi, ommaviy madaniyat, virtual qaramlik, axborot manipulyatsiyasi va iste’molchilik qadriyatlarining kuchayishi ma’naviy qadriyatlar tizimiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Ijtimoiy-falsafiy tahlil shuni tasdiqlaydiki, shaxs ma’naviyatini yuksaltirish faqat zamonaviy texnologiyalarni egallash bilan emas, balki ularni axloqiy mezonlar asosida qo‘llash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish hamda raqamli etikani shakllantirish bilan chambarchas bog‘liqdir. Ayniqsa, yosh avlodning ma’naviy immunitetini mustahkamlash, raqamli savodxonligini oshirish va madaniy merosga hurmat ruhida tarbiyalash barqaror ijtimoiy taraqqiyotning muhim sharti hisoblanadi.

Shuningdek, davlat, ta’lim muassasalari, oila va fuqarolik jamiyati institutlari hamkorligida ma’naviy-ma’rifiy faoliyatni raqamli makon talablariga mos ravishda takomillashtirish zarur. Kelgusida raqamli globalizatsiya va ma’naviyat o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni falsafa, sotsiologiya, psixologiya va ta’lim yo‘nalishlari kesimida kompleks tadqiq etish shaxsning ma’naviy barkamolligini ta’minlashning samarali mexanizmlarini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Shu tariqa, texnologik taraqqiyot va yuksak ma’naviyat uyg‘unligi inson kapitalini rivojlantirish, milliy o‘zlikni asrash hamda Yangi O‘zbekistonning barqaror taraqqiyotini ta’minlashning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

ADABIYOTLAR:

1. Karimov I. A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 176 b.
2. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 464 b.
3. Castells M. The Rise of the Network Society. – 2nd ed. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. – 597 p.
4. Floridi L. The Ethics of Information. – Oxford: Oxford University Press, 2013. – 374 p.